

Михайлишин Уляна Богданівна

Доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри психології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ НАРКОЗАЛЕЖНИХ

Складна соціально-економічна ситуація, що спостерігається у наш час, зумовлює негативні тенденції, серед яких не останнє місце займає зростання зловживання наркотичними речовинами, які деформують мотиваційну сферу людини.

Саме тому, мотиваційна сфера наркозалежних є актуальною для дослідження.

Проблемі мотивації присвячена значна кількість праць вчених, які розпочали свої дослідження ще на початку ХХ сторіччя на обох берегах Атлантики – в Німеччині й США. Яскравими представниками німецької школи стали Х. Хекхаузен, Г. Мюррей, Д. Браун, Ф. Хоппе, американської – Г. Олпорт, А. Бандура, Г. Айзенк та інші [1].

Проблему мотивації в психології досліджували такі зарубіжні та вітчизняні психологи як Д. Аткинсон, К. Левін, Б. Скіннер, Дж. Уотсон, П.К.Анохін, Н. А. Бернштейн, А. Маслоу, Р. С. Немов, О. М. Леонтьєв та інші.

Різні вчені мотивацію трактують по різному: В. І. Войтко [2] – система мотивів, яка визначає конкретні форми діяльності або поведінки людини; М. В. Гамезо, І. А. Домашенко [3] – сукупність мотивів, які збуджують людину до активної діяльності; С. С. Занюк [4] – сукупність активізуючих чинників, які викликають активність організму та визначають його націленість; Е. Кирхлер, К. Родлер [5] – готовність індивіда прикласти більше зусиль для досягнення цілей організації, за умови, що це зусилля сприятиме задоволенню його потреб; Г. Т. Куліков [5] – вибір із багатьох компонент поступаючої у свідомість людини

зовнішньої (навколишнє середовище) або внутрішньої (потреби індивіда) інформації, з яких значущі для суб'єкта чинники утворюють мотиваційне ядро, домінанту психічних утворень, що регулюють трудову поведінку або трудову діяльність.

Мотивацією у сучасній психології називають прагнення, які спонукають до певної діяльності і визначають її спрямованість. При вживанні наркотичних речовин мотиваційна сфера людини деформується, змінюються всі підструктури особистості.

Була зроблена спроба класифікувати мотиви зловживання наркотичними речовинами як «позитивні» (насолада), «негативні» (редукція тривоги) та «нейтральні» (приспосовування до оточення). При вживанні наркотиків формується залежність, яка супроводжується сильним психологічним потягом який у свою чергу повністю деформує особистість людини [6].

Серед безліч досліджень, присвячених мотивації вживання наркотиків, відзначимо дослідження Т. І. Петракова із співробітниками, в якому підкреслюється, що психологічна готовність до вживання психоактивних речовин визначається особистими переконаннями, тиском групи і авторитету, конформізмом, демонстративним протестом проти думки навколишніх, прагненням до самоствердження, зняттям емоційної напруги [7].

Дослідники стверджують, що «мотивація, пов'язана з конкретними ситуаціями, що несуть негативні афективні переживання, грає найважливішу роль у формуванні активізації особливого «стану готовності» до вживання наркотичних речовин».

П. Д. Шабанов, автор посібника з наркології, компетентно стверджує, що мотивом першого прийому наркотичних речовин є наслідування, прагнення бути схожим на старших, бути незалежним у прийнятті рішень. Однак визначити, які саме мотиви і фактори ризику є ключовими для формування потреби в наркотичних засобах, не так просто. Прийнято вважати важливим чинником, що обумовлює перше вживання наркотику, – неусвідомленість про його шкоду [8].

Вчені виокремлюють наступні позиції: на першому місці стоїть прагнення отримати задоволення, не роблячи зусиль у реалізації життєвих потреб. Далі йде «нудьга», «розчарування в житті», «сімейні негаразди», «позбавлення свободи», «втрата близької людини».

Визначальними факторами мотивації вживання наркотиків є соціальні та психологічні умови життя, фактори групового впливу, безпосередній психофізіологічний вплив наркотиків, зухвале ілюзорне задоволення.

Згідно дослідженню А. Є. Тарас, «найбільш схильні до наркотиків юнаки та дівчата з нестійкими духовними потребами і відсутністю стійких позитивних інтересів» [9]. Н. Г. Найдьонова зі співавторами в якості психологічних чинників формування моделей наркозалежної поведінки також розглядає поєднання низки особливостей особистості [10].

До них вони відносять: несформованість вищих емоцій, обмеженість інтересів, відсутність установок на працю та іншу суспільно корисну діяльність, низький внутрішній контроль, прагнення до штучної зміни свого стану зумовленого психічною неврівноваженістю, почуттям внутрішньої напруженості, патологічним прагненням до самоствердження або гедоністичними тенденціями, емоційно-вольовим дизбалансом, порушенням психологічних адаптивних механізмів, мотиваційної сфери та інших підструктур.

Потенційні наркозалежні особи, особливо сензитивні до впливу наркотика, можуть бути охарактеризовані за допомогою наступних симптомів:

1. Порушене соціальне мікросередовище (неповна сім'я, алкоголізм в сім'ї, негативний психологічний клімат, низький освітній рівень батьків і неправильне сімейне виховання, асоціальна компанія).

2. Індивідуально-біологічні особливості особистості (спадковість щодо психічних захворювань і алкоголізму, важкі соматичні захворювання і нейроінфекції в ранньому дитинстві, органічна церебральна недостатність, розумовий недорозвиток і психічний інфантилізм).

3. Індивідуально-психологічні особливості і нейропсихічні аномалії особистості (невротизація, виражені акцентуації характеру, переважно конформного, гіпертимного, епілептоїдного, нестійкого типів, патохарактерологічний розвиток особистості і психопатії).

4. Моральна незрілість особистості (відсутність соціально-значимих установок) [11].

Однак всі перераховані особливості особистості не роблять фатального впливу на формування моделей наркозалежної поведінки, і узагальнений особистісний портрет наркозалежного характеризує лише один полюс цього складного явища.

В зарубіжній літературі часто домінуючим мотивом адиктивної поведінки у молоді визнають так звану конфронтацію поколінь – протест проти духовних цінностей батьків і суспільства загалом. З неофрейдистської точки зору, головний мотив адиктивної поведінки полягає у домінуючому в нашу епоху культурі споживання, бажанні споживати щастя, як товар. Певну роль у поширенні наркотиків відіграють і міфи стосовно їх ефектів, які поширюються у суспільстві [12].

Коли формується психічна залежність, то базовою мотивацією стає потяг – потреба певним чином змінити свій психічний стан. А при фізичній залежності – головним мотивом зловживання стає страх перед абстиненцією [13].

Отже, дослідження мотиваційної сфери включає ряд соціальних та психологічних факторів які впливають на особистість і формування даної залежності.

Колом питань, що розглянуті у аній роботі, проблема психологічних особливостей мотиваційної сфери наркозалежних не вичерпується. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень можуть стати поглиблення теоретичних та емпіричних знань щодо психологічних особливостей мотиваційної сфери наркозалежних.

Список джерел:

1. Занюк С. С. Психологія мотивації та емоцій: навч. посіб. / С.С. Занюк. – Луцьк: вид-во Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1997. – 180 с.
2. Зейгарник Б. В. Нариси з психології аномального розвитку особистості / Б. В. Зейгарник, Б. С. Братусь. – М., 1980. – 302 с.
3. Анохіна І. П. Біологічні механізми залежності від психоактивних речовин (патогенез) / І. П. Анохіна. – М.: Нолидж, 2000. – 300 с.
4. Валентік Ю. В. Сучасні методи психотерапії хворих із залежністю від психоактивних речовин / Лекції з наркології / Ю. В. Валентік. – Москва: Нолидж, 2000. – 340 с.
5. Громов Л. О. Основні проблеми наркології / Л. О. Громов. – СПб.: Пітер, 1996. – 256 с.
6. Бодальов А. А. Загальна психодіагностика / А. А. Бодальов, В.В.Столін. – СПб., 2000. – 440 с.
7. Благов Л. Н. Афективні розлади при опійної наркоманії: Автореф. дис./ Л. Н. Благов. – М., 1994. – 24 с.
8. Реан А. А. Практична психодіагностика особистості: Учб. посібник / А. А. Реан. – СПб., 2001. – 100 с.
9. Фромм Е. Анатомія людської деструктивності / Е. Фромм. пер. з нім. Е. Телятнікова. – М.: АСТ: Москва, 2006. – 635 с.
10. Горбань А. Є. Новий комплексний метод терапії хворих опійної наркоманією / Архів психіатрії / А. Є. Горбань, О. Л. Мілютіна, Т. В. Ковтун, В. І. Вороновська. – М., 1998. – 184 с.
11. Фопель К. В. Психологічні групи: Робочі матеріали для ведучого: Практичний посібник / К. В. Фопель. пер. з нім., 3-є вид. – М.: Генеза, 2001. – 256 с.
12. Бажугін С. Б. Практична психологія у вузі і школі / С. Б. Бажугін, Г.Г.Вороніна, І. П. Булах. – Луганськ: Янтар, 2000. – 113 с.
13. Кочунас Р. Психологічне консультування. Групова психотерапія / Р.Кочунас. – М.: Академічний проект; Гаудеамус, 2005. – 200 с.